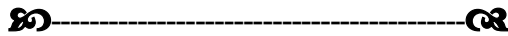

พุทธธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้าน*
BUDDHADHAMMA PRINCIPLES AND THE DEVELOPMENT
OF VILLAGE DEMOCRACY

ชไมพร กิติ

Chamaiporn Kiti

มูลนิธิไทยพึ่งไทย

Thai Phueng Thai Foundation

Email: Chamaiporn.kit@gmail.com

บทคัดย่อ

“ประชาธิปไตยที่แท้ ไม่ใช่แค่การเลือกตั้ง” เพราะประชาธิปไตย คือสิทธิเสรีภาพของประชาชนทุกคน การปรับปรุงปฏิรูประบบประชาธิปไตย เริ่มจากตัวบุคคล หมู่บ้าน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยใช้หลักพุทธธรรม มาเป็นหลักการของการอยู่ร่วมกัน มีความหวังดีต่อกัน ไม่ริษยา ไม่ชิงดี ชิงเด่นต่อกัน ไม่ว่าจะด้วยการกระทำหรือจะด้วยการพูด หรือแม้กระทั่งการคิด ด้วยจิตใจที่เปิดกว้างเป็นธรรม สังคมแบบเสรีประชาธิปไตยที่ใจกว้าง จะทำให้ประเทศชาติที่มีความร่ำรวยมั่งคั่งและปรับตัวแก้ปัญหาวิกฤตต่างๆ ได้ดี การนำระบบการเมืองการปกครองที่อยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้านจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญยิ่ง

คำสำคัญ: พุทธธรรม; ประชาธิปไตย; ประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้าน

Abstract

“True democracy is not just about elections” Because democracy is the rights and freedom of all citizens. Improving democratic reform beginning with individuals, villages, communities, societies and nations. By using the Buddhadhamma Principles to be the principle of coexistence. Have good hopes for each other, without envy and without defeating others whether in action or in speech even thinking. with an open mind fairly, Liberal democratic society, will make nation prosperous, wealthy and adaptable for problems solving in the crisis. Developing village democracy by adopting governance systems which based on the Buddhadhamma principles is an important starting point, in order to

*Received March 2, 2019; Revised May 5, 2019; Accepted May 20, 2019

contribute to national development through the mechanisms of political democracy in a sustainable way.

Keywords: Buddhhadhamma Principles; Democracy; Village Democracy

บทนำ

ผู้คนจำนวนไม่น้อยเข้าใจว่าการเมืองเป็นเรื่องทางโลกที่ควรแยกจากเรื่องศาสนา (Secularization) โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้การเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มีรากฐานทางปรัชญาอยู่ที่การให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Right) ซึ่งแตกต่างจากลัทธิเทวสิทธิ์ (Divine Right) ที่ถือว่าอำนาจรัฐมาจากพระเจ้าหรือเทพตามความเชื่อในศาสนาแบบเทวนิยมต่างๆ แต่พระพุทธศาสนายึดธรรมหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่เรียกว่าธรรมนิยามเป็นแก่นสาร โดยถือว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นมนุษย์ ไม่ใช่เทพหรือพระเจ้า แต่ทรงค้นพบความลับของกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่เกี่ยวกับ รูป-นาม ซึ่งปรุงแต่งเป็นสรรพสิ่งของโลกที่มนุษย์รับรู้ พระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่ศาสนาแบบเทวนิยมและสามารถจะอธิบายหลักพุทธธรรมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเชื่อมโยงกับแนวพระบรมราโชวาทและราชดำรัสที่มีรากฐานมาจากหลักพุทธธรรม ของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีพลาณภาพในบริบทของระบบสังคมการเมืองไทยและเมื่อนำมาวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีระบบ (System Theory) ทำให้เห็นโครงสร้าง และการเชื่อมโยงชัดเจนมากยิ่งขึ้น ระหว่างหลักพุทธธรรม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และความเป็นประชาธิปไตย โดยจะได้นำเสนอรายละเอียดดังกล่าวต่อไปนี้

ทฤษฎีระบบกับการเมืองไทย

ทฤษฎีระบบ (System Theory) เป็นทฤษฎีสำคัญทางสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ ที่สามารถใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์ระบบสังคมการเมืองโดยภาพรวมได้ เดวิด อีสตัน นักรัฐศาสตร์ที่นำทฤษฎีระบบมาใช้ศึกษาระบบการเมืองต่างๆ ได้สรุปแนวคิดสำคัญของทฤษฎีระบบไว้คือ (ชยอนันต์ สมุทวณิช, 2526)

1. ระบบการเมืองเป็นรูปแบบของปฏิสัมพันธ์กลุ่มหนึ่งระหว่างผู้คนในสังคมที่สามารถแยกออกจากรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอื่นๆ ทั้งนี้การเมืองเป็นเรื่องการแบ่งปันจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมด้วยอำนาจที่เป็นทางการ
2. ระบบการเมืองมีคุณลักษณะที่มีปฏิริยาตอบสนอง และมีความสามารถในการปรับตัวเพื่อรักษาเสถียรภาพของระบบให้ดำรงคงอยู่ ระบบการเมืองจึงมีพลวัตรที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีกลไกที่ป้อนกลับ (feedback mechanism)
3. ระบบการเมืองเป็นระบบเปิด (Open system) ได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อระบบตลอดเวลา ทั้งจากสภาพแวดล้อมภายในระบบสังคม (Intra-societal)

และสภาพแวดล้อมภายนอกกระบบสังคมนั้น (Extra-societal) เช่น สภาพทางเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ เป็นต้น

4. อิทธิพลจากสภาพแวดล้อมจะส่งผลเป็นพลังกดดัน 2 ด้านที่มีต่อระบบการเมือง ได้แก่ ด้านที่เป็นการเรียกร้องหรือความคาดหวังที่ต้องการจากระบบการเมือง (Demand) กับด้านที่เป็นการให้ความสนับสนุน อันเกิดจากสมรรถนะของระบบการเมืองที่สามารถรองรับหรือตอบสนองต่อความต้องการและข้อเรียกร้องต่างๆ ที่ไหลเข้ามาในระบบ (Support)

5. ความดำรงอยู่ของระบบการเมืองจะต้องอาศัยทั้งโครงสร้างพื้นฐานส่วนที่มีลักษณะเป็นสถาบัน (Institutional) เช่น พรรคการเมือง ระบบการเลือกตั้ง ฯลฯ กับโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่มีลักษณะเป็นสถาบัน (Non-institutional) อาทิ ความคิดความเชื่อ ทศนคติ และวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นต้น

6. ระบบการเมืองมี 3 ระดับ คือ

ก) ชุมชนทางการเมือง (Political Community) ซึ่งหมายถึงกลุ่มชนที่มาอยู่รวมกันภายใต้ระบบสังคมการเมืองโดยมีความร่วมมือกันในเรื่องต่างๆ

ข) ระบบการเมืองการปกครอง (Political Regime) ซึ่งหมายถึงกฎกติกาทางการเมือง อาทิ รัฐธรรมนูญ ตลอดจนหลักเกณฑ์หรือแบบแผนการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจอธิปไตย เป็นต้น

ค) ผู้บริหารบ้านเมือง (Political Authorities) ซึ่งหมายถึงบุคคลที่ได้รับมอบหมายหรือได้รับความยอมรับเพื่อให้มาทำหน้าที่ใช้อำนาจที่เป็นทางการหรือสิทธิอำนาจ เพื่อจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าให้กับกลุ่มคนต่างๆ ในระบบสังคมการเมืองนั้นๆ

7. ตัวแปรสำคัญที่มีผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบบการเมือง ได้แก่ ความต้องการ (Demand) การสนับสนุน (Support) ผลที่เกิดขึ้น (Output) ปฏิกริยาป้อนกลับ (Feedback) สมรรถนะของระบบ (Capabilities)

แนวคิดของทฤษฎีระบบการเมืองสามารถสรุปให้เห็นได้ด้วยสมการง่ายๆ คือ

ความต้องการของประชาชนโดยรวม (D)

ปัญหาของระบบการเมือง (P) = $\frac{\text{ความต้องการของประชาชนโดยรวม (D)}}{\text{สิ่งตอบสนองความต้องการที่ทำให้ได้รับการสนับสนุน (S)}}$

สิ่งตอบสนองความต้องการที่ทำให้ได้รับการสนับสนุน (S)

ถ้าหากความต้องการหรือความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อระบบการเมือง (Demand หรือ ค่า D ในสมการ) มีมากกว่าสมรรถนะของระบบที่จะสามารถรองรับและตอบสนองความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งการสนับสนุนจากประชาชน (Support หรือ ค่า S ในสมการ) มากเท่าไร ความไร้เสถียรภาพหรือปัญหาของระบบการเมืองดังกล่าวก็จะเพิ่มสูงขึ้นเท่านั้น (ค่า P เพิ่มขึ้นตามสมการ $P = D/S$) อันจะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของผู้บริหารบ้านเมือง (Political Authorities) เป็นอันดับแรก แต่ถ้าถึงแม้จะเปลี่ยนรัฐบาลชุดใหม่แล้วก็ยังไม่สามารถตอบสนองข้อเรียกร้องหรือความต้องการของประชาชนได้อีก ก็ส่งผลกระทบต่อไป

จนสิ้นคลอนถึงเสถียรภาพของระบอบการเมืองการปกครอง (Political Regime) และหากยังตอบสนองความต้องการของประชาชนไม่ได้ สุดท้ายก็จะส่งผลทำให้ระบบสังคมการเมือง (Political Community) นั้นล่มสลายลงในที่สุด

ภายใต้กรอบแนวคิดของทฤษฎีระบบดังที่กล่าวมานี้ หนทางแก้ไขปัญหาทางการเมืองจะขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 2 ด้านใหญ่ๆ ได้แก่ การหาวิธีลดความต้องการของประชาชนที่ไหลเข้าสู่ระบบการเมืองให้น้อยลงในด้านหนึ่ง (ลดค่า D ในสมการ) กับการเพิ่มสมรรถนะการทำหน้าที่ของระบบให้สามารถรองรับหรือตอบสนองความคาดหวังของประชาชนได้มากขึ้นในอีกด้านหนึ่ง (เพิ่มค่า S ในสมการ) (สนัย เศรษฐบุญสร้าง, 2552)

หลักพุทธธรรมกับการแก้ปัญหามืองไทย

จากกรอบการวิเคราะห์ตามทฤษฎีระบบจะเห็นได้ว่าหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาที่มุ่งลดละกิเลสตัณหาของมนุษย์นั้น ย่อมส่งผลให้ความต้องการส่วนที่เกินจากความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้คนลดน้อยลงโดยรวม อันเท่ากับทำให้ค่า D ตามสมการที่กล่าวมาข้างต้นลดลงโดยปริยาย ซึ่งจะส่งผลทำให้ค่า P ในสมการลดต่ำลงจึงช่วยให้ระบบสังคมการเมืองนั้นมีเสถียรภาพมากขึ้นหน้าที่ (function) ของสถาบันศาสนาที่ช่วยอบรมกล่อมเกล่าให้ผู้คนมีความโลภลดลง เบียดเบียนกันน้อยลงและช่วยเสริมสร้างเสถียรภาพของระบบสังคมการเมืองส่วนนี้ก็คือสิ่งที่ตรงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตรนั่นเอง

ขณะเดียวกันพุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตนคนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ ก็บุคคลที่ตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้เป็นที่พึ่งที่ได้ยาก” (ขุ.ธ. (ไทย) 3/25/36) เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ ‘ตัวเรา’ เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ชิดและเราย่อมรู้จักคุ้นเคยมากที่สุด ทำให้สามารถควบคุมกำหนดตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวกับ ‘ตัวเรา’ ได้ง่ายกว่าการควบคุมกำหนดสิ่งที่อยู่ห่างไกลออกไปซึ่งเรารู้จักคุ้นเคยน้อยกว่า ฉะนั้นการฝึกตัวเองให้สามารถแก้ไขปัญหามากๆ ได้อย่างเต็มศักยภาพ จึงย่อมเป็นที่พึ่งที่ดีกว่าการพึ่งพาคนอื่นที่ห่างไกลออกไปตามพุทธธรรมข้อนี้

ด้วยหลักการเดียวกัน สิ่งที่อยู่ถัดจากตัวเราออกไปก็คือ ครอบครัวและญาติมิตรที่เรา รู้จักคุ้นเคย ซึ่งถ้าได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว ก็จะเป็นที่พึ่งที่ดีในลำดับถัดมา ก็คือ หมู่บ้านหรือชุมชนที่เราอยู่อาศัย ซึ่งบางครั้งครอบครัวเราอาจไม่รู้จักคุ้นเคยก็ได้ แต่ถ้ามุ่งการสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในหมู่บ้านชุมชน และเสริมสร้างพลังเพื่อให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็งโดย สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของคนใน หมู่บ้านชุมชนนั้นๆ เช่น การไม่เผาขยะให้เกิดฝุ่น PM 2.5 ที่ก่อมลภาวะทางอากาศ การไม่ทิ้ง ขยะลงในคูคลองหรือที่สาธารณะ การช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้มีปัญหาอาชญากรรมหรือยา เสพติด ฯลฯ ก็จะทำให้หมู่บ้านชุมชนนั้นน่าอยู่น่าอาศัยมากขึ้น เอื้อต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้ เหนือกว่าการพึ่งพางานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มาคอยเก็บกวาดขยะ หรือคอยจับปรับ

คนที่ทำผิดกฎหมายท้องถิ่นโดยสร้างเหตุเดือดร้อนรำคาญให้กับผู้คนในหมู่บ้านชุมชนนั้นๆ เป็นต้น

ภายใต้หลักการนี้ ปัญหาอะไรที่ท้องถิ่นมีศักยภาพพอจะดำเนินการแก้ไขเองได้หากมีการกระจายอำนาจและพัฒนาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีขีดความสามารถที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้เอง ย่อมช่วยให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ตรงกับความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ยิ่งกว่ารอให้ทางราชการส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาคมาดำเนินการให้

พุทธธรรมกับการสร้างประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้าน

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเคยมีพระราชดำรัสแก่คณะอาจารย์และนักศึกษาของคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2517 ว่า

“ในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านที่ไปเยี่ยม ส่วนมากเขาอยู่อย่างกันเอง สามารถที่จะพุงตนเองได้ มีผู้ที่เป็นหัวหน้า มีผู้ที่ปฏิบัติงานอย่างแบ่งงานกันและสามัคคีกัน ถ้าจะเรียกว่าการเป็นอยู่แบบไทย ก็หมายความว่าอยู่แบบประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้าน ประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้านนี้เรากำลังอยากที่จะทำลาย เพราะว่าอยากทำประชาธิปไตยขั้นประเทศ แต่ว่าประชาธิปไตยขั้นประเทศนั้น ก็ต้องมีรากฐานที่ประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้านซึ่งเรามีอยู่แล้ว แต่ประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้านนี้ ก็จำเป็นที่จะมีความรู้ เพื่อที่จะทำให้การพัฒนาของหมู่บ้านได้ขึ้นมาได้” (กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2550)

พระราชดำรัสข้างต้นชี้ให้เห็นคำที่เป็นกุญแจสำคัญของหลักประชาธิปไตยอยู่ 2 คำ คือ คำว่า ประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้าน กับประชาธิปไตยขั้นประเทศ โดยพระองค์ท่านทรงเตือนคนไทยไว้อย่างลุ่มลึกว่า “ประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้านนี้เรากำลังอยากที่จะทำลาย เพราะว่าอยากทำประชาธิปไตยขั้นประเทศ”

กล่าวคือถ้าประชาชนแต่ละหมู่บ้านชุมชนไม่รวมตัวช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการแก้ปัญหาต่างๆ เพื่อให้ “สามารถที่จะพุงตนเองได้ มีผู้ที่ปฏิบัติงานอย่างแบ่งงานกันและสามัคคีกัน” ปัญหาของหน่วยสังคมระดับหมู่บ้านซึ่งรวมกันเข้าเป็นประเทศชาติ ก็จะถูกผลัดออกมาให้เป็นภาระของบ้านเมืองส่วนรวมด้วยความเข้าใจว่ารัฐบาลมีหน้าที่ต้องมาแก้ปัญหาเหล่านั้นให้ ดังที่นักการเมืองมักจะหาเสียงว่า ถ้าหากได้รับเลือกเป็นรัฐบาลแล้วจะมาทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ให้ ถ้ารัฐบาลไม่มาทำให้ ประชาชนก็มีสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงพลังกดดันเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลทำตามวิถีทางของประชาธิปไตยขั้นประเทศ

เมื่อปริมาณปัญหาของสังคมโดยรวมที่ถูกผลัดออกมาจากแต่ละหมู่บ้านชุมชนสะสมตัวเพิ่มมากขึ้นๆ จนกลายเป็นภาระของบ้านเมืองส่วนรวม เพราะผู้คนต่างคาดหวังให้รัฐบาลมาช่วย

ทำให้ ก็เท่ากับไปเสริมสร้างให้ความต้องการของผู้คนในสังคมไหลบ่าเข้าสู่ระบบการเมืองมากขึ้นๆ เข้าใกล้ขีดจำกัดที่ระบบจะรองรับได้ (ค่า D ในสมการเพิ่มสูงขึ้นเข้าใกล้จุดมววิฤติ)

ผลที่สุดก็กลายเป็นปัญหูกินหาง กล่าวคือยิ่งหน่วยงานภาครัฐทำงานแบบดักปัญหา ล่วงหน้าได้น้อยลงเท่าไรปัญหาต่างๆ ก็จะสะสมพอกพูนเพิ่มมากขึ้นๆ เท่านั้นอันจะยิ่งไปกระตุ้นให้ผู้คนแต่ละกลุ่มที่กลัวว่าปัญหาของตนจะไม่ได้รับการแก้ไข ต่างแข่งขันกันแสดงพลังกดดันเรียกร้องเพื่อให้รัฐบาลช่วยแก้ปัญหาของพวกตนก่อน ให้ความรุนแรงเข้มข้นยิ่งขึ้นไปอีก จนในที่สุดระบบสังคมการเมืองนั้นก็จะทนแรงกดดันต่อไปไม่ไหวและล่มสลายลง เพราะรองรับความต้องการของประชาชนไม่ได้ (สุदारตน์ เกยุราพันธ์, 2561)

การจะแก้ปัญหานี้ต้องเปลี่ยนวิธีบริหารจัดการของภาครัฐใหม่ (Reinventing Government) จากเดิมที่ยึดภาครัฐเป็นศูนย์กลาง โดยอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือควบคุมบังคับประชาชนให้ทำตามในสิ่งที่รัฐเห็นว่าถูกต้องดีงาม เปลี่ยนเป็นการหันมายุติประชาชนเป็นศูนย์กลาง ด้วยการกระจายอำนาจและเสริมสร้างพลัง (empowerment) เพื่อให้แต่ละหน่วยสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านชุมชนต่างๆ มีความเข้มแข็งที่จะแก้ไขปัญหาของตนเองให้ได้มากที่สุด จนเหลือปัญหาที่ถูกผลักรอกออกมาให้เป็นภาระของบ้านเมืองส่วนรวมลดน้อยลงๆ (ลดค่า D ในสมการ) ควบคู่กับการเสริมสร้างสมรรถนะของระบบราชการให้สามารถรองรับการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้มากขึ้น (เพิ่มค่า S ในสมการ)

เพื่อทำให้ระบบสังคมการเมืองเกิดเสถียรภาพตามกรอบแนวคิดของทฤษฎีระบบที่ได้กล่าวมา การเสริมสร้างให้เกิดประชาธิปไตยขึ้นหมู่บ้าน ควรเริ่มต้นที่จิตใจ โดยการใช้หลักธรรม ในพระพุทธศาสนา

สำหรับหลักธรรมที่เหมาะสมในการสร้างประชาธิปไตยฐานราก หรือประชาธิปไตยขึ้นหมู่บ้านนั้นในที่นี้จะขอกล่าวถึง หลักสาราณียธรรม 6

หลักสาราณียธรรม คือ ธรรมที่เป็นเหตุหรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกันโดยหลักคำสอนดังกล่าวจะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันเดียวกันของการอยู่ร่วมกันในชุมชน มี 6 ประการ คือ

1. เมตตาการุณยธรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมสังคม ชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวิจิตรธรรม พุดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตาเมตตากรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5. สีสสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

6. ทิฏฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน (ที.ปา. (ไทย) 11/324/321 – 322)

สาราณียธรรมทั้ง 6 ประการนี้ สามารถนำมาใช้เป็นหลักพื้นฐานในการสร้างประชาธิปไตยขึ้นหมู่บ้านได้อย่างเหมาะสม เพราะเป็นหลักการที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเมตตา หรือความปรารถนาดีต่อกัน และเน้นความเป็นเอกภาพระหว่างความประพฤติและความเห็นในประเด็นความขัดแย้งของกลุ่มต่างๆ

ประชาธิปไตยเริ่มต้นจากหมู่บ้าน โดยการพัฒนาประชาธิปไตยต้องเริ่มจากจิตใจของคนให้มีหลักการ แนวคิด หรือพฤติกรรมประชาธิปไตย ที่ทำให้เกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคลก่อน ถ้าหากปัจเจกบุคคลมีความเป็นประชาธิปไตยซึ่งเป็นองค์ประกอบของประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานรากของประชาธิปไตยประเทศ ก็จะทำให้ประชาธิปไตยระดับสังคม ระดับประเทศ มีความสอดคล้อง และมีความเข้มแข็ง ไม่ใช่ประชาธิปไตยในเชิงรูปแบบเช่นปัจจุบัน แต่เป็นประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจ ยึดถือคุณธรรมความถูกต้อง จึงจำเป็นต้องมีหลักธรรมเพื่อให้เกิดประชาธิปไตยแบบธรรมาธิปไตย โดยใช้หลักสาราณียธรรม 6 ในการเสริมสร้างประชาธิปไตยขึ้นหมู่บ้าน เพราะเมื่อมีหลักธรรม ยึดนำจิตใจบุคคลแล้ว เวลามีปัญหาเกิดขึ้นในหมู่บ้าน สังคม หรือประเทศ ทุกคนควรมองปัญหาว่า อะไรถูก อะไรผิด ไม่ใช่มองว่าใครถูกใครผิดเมื่อนั้นประชาธิปไตยที่แท้จริงก็จะเกิดขึ้นกับหมู่บ้าน สังคมและประเทศชาติต่อไป

สรุป

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นสิ่งที่มีพลังอ้างอิงในระบบสังคมการเมืองไทย และนำหลักสาราณียธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหาและพัฒนากระบวนการเมืองภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของไทย จึงน่าจะเป็นหนทางแก้ไขปัญหาของประเทศชาติทุกวันนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ด้วยการอาศัยทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่สำคัญของสังคมไทย อันคือ ‘สถาบันศาสนา’ และ ‘สถาบันพระมหากษัตริย์’ มาเป็นรากฐานรองรับการแก้ปัญหาของ ‘สถาบันชาติ’ ภายใต้กรอบอุดมการณ์ ‘ชาติ ศาสน์ กษัตริย์’ ของระบบสังคมการเมืองไทย

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2536). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. (2550). *ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พุทธศักราช 2493 - 2548 เล่ม 4*. กรุงเทพฯ: กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ.
- ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. (2526). *การเมืองเปรียบเทียบ: ทฤษฎีและแนวความคิด*. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- สุदारัตน์ เกยุราพันธ์. (2561). *พุทธวิธีเชิงบูรณาการแก้ปัญหาความขัดแย้งในการเมืองไทยปัจจุบัน* (ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. (2552). *ทางออกวิกฤติความขัดแย้งแตกแยกในระบบสังคมการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัทดินน้ำฟ้าจำกัด.